

Diminuarea remitențelor și revenirea migranților: tendințe și soluții

Nick Maddock și Lovita Ramguttee

Introducere. Estimările sugerează că Europa și Asia vor fi regiunile afectate cel mai grav de declinul remitențelor, cu o diminuare între 10 și 13 la sută, în timp ce, potrivit Băncii Mondiale, pe plan internațional, această descreștere se va situa între 5 și 8 la sută în 2009. Astfel, în țările care depind puternic de remitențe și migrație, efectele crizei se vor amplifica. Migrația economică și remitențele sunt cruciale pentru multe state aflate în tranziție. În 2006, Republica Moldova, alături de Tadjikistan, a beneficiat de cel mai înalt nivel de remitențe din lume, ca procent din Produsul Intern Brut. Soluționarea acestei probleme pare a fi o provocare majoră pentru Moldova.

Migrația și remitențele în Republica Moldova. Economia Moldovei a fost influențată în mod substanțial de banii trimiși din străinătate. Numărul cetățenilor moldoveni care muncesc peste hotare a crescut de la 56 000 de persoane în 1999 până la 340 000 în anul 2007 (dintr-o populație de 3.8 milioane de locuitori în 2007). Volumul total al remitențelor a fost de 1.5 miliarde dolari SUA în 2007 (36 la sută din PIB-ul Moldovei) și a înregistrat o ascensiune în prima jumătate a anului 2008 înaintea crizei economice.

Migrația este un fenomen care caracterizează în principal mediul rural. Din numărul total al persoanelor care, în 2006, erau în străinătate, s-au aflat recent peste hotare ori intenționau să migreze, 38 la sută erau din Chișinău și din regiunile urbane, în timp ce 62 la sută proveneau din spațiul rural sau din orașele mici. Aproape fiecare a treia persoană care se afla la acel moment peste hotare era originară din mediul rural. Au existat, totuși, semne că, înaintea crizei, această tendință s-a modificat, cu o ascensiune a migrației din regiunile urbane, astfel încât se poate constata o creștere a proporției locuitorilor din Chișinău și din orașele provinciale care planifică să muncească în străinătate. Acest fapt sugerează că s-au schimbat calificările migranților solicitați peste hotare și / sau au fost epuizate resursele de migranți din regiunile rurale.

Mulți migranți sunt tineri. În 2006, media lor de vârstă era de 35 de ani și peste 37 la sută erau mai tineri de 30 de ani. De asemenea, peste 44 la sută din persoanele care intenționau să plece din țară aveau o vârstă sub 30 de ani. Peste jumătate din moldovenii aflați în străinătate în 2006 lucrau la Moscova, iar aproape 60 la sută – în întreaga Rusie. Italia a acceptat să găzduiască al doilea ca dimensiune grup de migranți (17 la sută), în timp ce numărul migranților în Rusia a crescut în mod rapid în ultimii ani, în special în industria de construcții.

Efectele revenirii migranților și șocul diminuării remitențelor. Reducerea volumului de remitențe și revenirea la scară largă a migranților în țară ar putea tensiona lucrurile în Moldova, fapt care, în contextul unei scăderi dramatice a activității economice în prezent, nu se resimte sau care nu se manifestă decât foarte puțin în întreaga regiune. În realitate, tendința de descreștere a remitențelor ar putea să se contureze doar odată cu trecerea timpului. Pe fundalul unei posibile diminuări a presiunilor, există, de asemenea, dovezi că, la nivel mondial, remitențele au tendința de a se reduce mai puțin brusc decât se poate aștepta în condițiile declinului economic. Aceasta se întâmplă, în parte, datorită faptului că unele expediate acasă sunt mici (de obicei, în jur de 5 la sută din venituri) și, în rezultat, plățile pot fi adesea menținute chiar și atunci când scad câștigurile. Fluxurile de remitențe sunt în continuare dominate de plățile provenind de la migranții aflați în străinătate de mai mulți ani, care, de multe ori, datorită situației lor stabile în țara de destinație, își pot găsi mai ușor surse alternative de venituri atunci când își pierd serviciul.

În plus, femeile migrante care practică profesii ale îngrijirii vor fi probabil mai puțin afectate de declinul economic decât lucrătorii bărbați din construcții. Efectele schimbărilor demografice din Europa Occidentală și America de Nord, precum și costurile domestice înalte ale asistenței persoanelor în vârstă pot determina o menținere probabilă a cererii pentru femei migrante în profesii ale îngrijirii chiar în condițiile unei descreșteri economice și aceasta ar putea contribui astfel la flexibilitatea remitențelor. În rezultat, majoritatea migrantilor care revin în țară sunt bărbați.

Remitențele, totuși, se vor micșora dacă oamenii care își pierd locul de muncă se vor întoarce acasă. Revenirea migrantilor ar putea, cu toate acestea, întârzia, fiind mai degrabă un fenomen gradual decât având forma unui val uriaș. Aceasta se explică, parțial, prin menținerea migrantilor în țara de destinație, de obicei, datorită costurilor birocratice și de plecare substanțiale asociate migrației. Angajamentul de a rămâne se va consolida în continuare datorită noilor controale de imigrare, impuse prin intermediul unor noi reglementări, de exemplu, în Australia, Statele Unite ale Americii, Spania, Italia și Malaiezia.

Efectele reducerii remitențelor se pot resimți la scara întregii țări, însă, acolo unde migrația, la fel ca în Moldova, provine în principal din mediul rural, aceasta, probabil, se va manifesta aici în mod disproporționat. Dacă este așa, există perspectiva extinderii sărăciei în regiunile rurale. Acest lucru a reprezentat deja un motiv de îngrijorare în Republica Moldova, în pofida unei performanțe în domeniul economic între 1999 și 2004, care a contribuit la depășirea pragului de sărăcie de către 40 la sută din populație. Cu toate acestea, aproximativ 26 la sută din locuitorii Moldovei erau săraci în anul 2007, iar două-treimi din persoanele sărace trăiesc în mediul rural. Este posibilă o concentrare asemănătoare în regiunile rurale a impactului cauzat de întoarcerea migrantilor în cazul în care există o revenire disproporționată în zonele rurale.

De asemenea, este posibilă o deteriorare disproporționată în ceea ce privește șomajul printre tineri. Deși șomajul tinerilor este relativ redus în Republica Moldova, acest lucru se datorează parțial exporturilor forței de muncă prin intermediul migrantilor. Odată cu restrângerea oportunităților pentru migrație, tinerii vor fi obligați să se angajeze pe piețele interne ale forței de muncă într-un moment în care cererea de forță de muncă este în scădere. Aici ei vor trebui să intre în competiție cu migrații reveniți în țară, care ar putea poseda calificări mai bune (datorită faptului că au lucrat în străinătate) și o experiență de muncă mai mare. Altfel spus, este posibilă constituirea printre tineri a unei generații de „migranți frustrați” pe fundalul competiției tot mai mari pe piețele interne ale forței de muncă. Astfel devin evidente posibilitățile pentru apariția unor tensiuni sociale.

Consecințele sărăciei din mediul rural pot fi, de asemenea, agravate de procesul de tranziție din agricultură, un sector care, în majoritatea țărilor cu economii în tranziție, a servit drept rețea informală de securitate, care a oferit surse de subzistență și bani datorită vânzării de alimente proaspete și de produse prelucrate din fructe și legume. Afluxul forței de muncă spre regiunile rurale amenință acum procesul de comercializare din agricultură, care transformă agricultura mai mult într-o afacere decât într-o rețea de securitate sau un *mod de viață*. Firește, în Moldova, plecarea forței de muncă din agricultură în ultimii ani (cu o influență exercitată asupra creșterii productivității), asociată cu ratele scăzute de progres în agricultură și cu extinderea sărăciei în regiunile rurale, provoacă împreună un impact puternic asupra capacității actuale de re-absorbție a brațelor de muncă de către sectorul agricol.

Soluții posibile. Efectele disproporționate probabile asupra mediului rural sugerează identificarea unor soluții focusate din punct de vedere geografic, atât pe termen scurt, cât și pe termen mediu. Răspunsurile pe termen scurt urmează a fi avansate, în principal, pentru diminuarea șocurilor imediate, în timp ce acțiunile în perspectivă medie și lungă vor avea drept scop evitarea unei aprofundări în continuare a sărăciei în spațiul rural și obținerea unor rezultate de piață mai bune. Totodată, vor fi necesare acțiuni de asigurare pe piața forței de muncă pentru a soluționa problema șomajului printre tineri.

În perspectivă scurtă, crearea unor rețele de securitate provizorii prin intermediul lucrărilor de interes public va putea contribui la amortizarea efectelor cauzate de revenirea migranților și de prezența noilor șomeri pe piața internă. Finanțarea la nivel suficient, acordată pentru efectuarea lucrărilor de interes public ce sunt compatibile cu calificările persoanelor implicate în acestea, ar putea reprezenta, de multe ori, o problemă, la fel cum s-a întâmplat cu asemenea măsuri în trecut, însă Moldova poate învăța din această experiență, mai ales acum, când un număr semnificativ de migranți care revin în țară vor avea abilități mai bune (așa cum este posibil datorită declinului înregistrat de industria de construcții din regiune). Noua dimensiune a lucrărilor de interes public poate crea și noi oportunități de conectare a acestor acțiuni la problemele de mediu. În context, lucrările ar putea răspunde provocărilor legate de șomaj, contribuind, în același timp, la sporirea eficienței energiei în edificiile publice și la reducerea riscurilor de dezastre naturale, prin intermediul unor activități de construcție asociate cu proiecte de diminuare a riscurilor de secetă și inundații.

Pe termen mediu, este crucială extinderea oportunităților de angajare în economia rurală non-agricolă. În același timp, șomajul actual din acest sector al Moldovei oferă, la fel ca în majoritatea țărilor aflate în tranziție, posibilități de dezvoltare și de absorbție a forței de muncă. În mod ironic, accesul limitat la finanțări în mediul rural în perioada dinaintea crizei ar putea constitui un avantaj pentru transformarea economiei rurale non-agricole într-un sector mai puțin dependent decât altele de împrumuturile bancare, deoarece există o experiență restrânsă sau lipsește o asemenea experiență de utilizare a creditelor ieftine.

Ascensiunea ar putea fi generată de două surse. Acestea sunt, în primul rând, întreprinderile mici din sectorul serviciilor, companii care au dimensiuni restrânse și se confruntă cu bariere mici la intrarea pe piață și, în al doilea rând, este vorba de întreprinderile de prelucrare a alimentelor. Totuși, în ciuda faptului că în multe țări companiile prestatoare de servicii din mediul rural au înregistrat un progres, industriile de prelucrare noi s-au dezvoltat încet pentru a putea contribui substanțial la creșterea economică. Iată de ce este necesară acordarea unui sprijin în continuare pentru dezvoltarea întreprinderilor cu profil alimentar. Mediul investițional inadecvat determină în mod decisiv lipsa de performanță; în plus, companiile din industria prelucrătoare sunt, în general, mici și, la fel ca majoritatea întreprinderilor mici din țările aflate în tranziție, se confruntă cu dificultăți legate de finanțare, management, marketing, logistică și corupție. Este la fel de important și faptul că acestea se confruntă cu problema tehnologiilor și, chiar dacă există tehnologii la scară mică disponibile (în principal, de la furnizorii din China și India), antreprenorii mici din industria prelucrătoare din regiune au doar rareori oportunitatea procurării tehnologiilor de la aceste surse. În consecință, parțial datorită situației create, aici este răspândită utilizarea mașinilor și utilajelor vechi, fapt ce creează probleme de calitate și siguranță.

Combaterea sărăciei rurale solicită, de asemenea, intervenții de asigurare a forței de muncă, mai ales dacă efectele crizei au consecințe, în primul rând, asupra persoanelor tinere. De altfel, tinerii din Moldova se confruntă deja cu dezavantaje pe piața forței de muncă, legate de lipsa de experiență și de neîncrederea angajatorilor. Republica Moldova dispune acum de programe de susținere a inițiativelor de antreprenariat ale tinerilor, ce urmăresc abilitarea tinerilor pentru alegerea unor cariere alternative. Este, totodată, necesară completarea acestor programe cu posibilități noi de stagiere și cursuri de formare continuă ca măsuri de prevenire a ratelor înalte ale șomajului printre tineri.

Nick Maddock este specialist în politici de dezvoltare rurală la Centrul Regional al PNUD de la Bratislava. **Lovita Ramguttee** este manager de programe în domeniul reducerii sărăciei la Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) în Moldova.

Ideile exprimate în acest articol nu reflectă în mod necesar punctul de vedere sau politicile PNUD.